

نکات مهم در رابطه با اهمیت بخش صنعت / معدن در رشد اقتصادی کشورها

- طی یک قرن اخیر، استراتژی های صنعتی مسیر توسعه اقتصادی کشورها را هموار کرده است. مهم ترین دلیل رشد اقتصادی و بهبود استانداردهای زندگی بسیاری از کشورها توسعه صنعتی آنها بوده است. وجود بخش صنعت (ساخت)^۱ به عنوان یکی از مراحل اساسی در توسعه ملی، افزایش درآمدها و تامین ماشین آلات، ابزار و مواد مورد نیاز برای ایجاد زیرساخت های مدرن و مسکن اهمیت این بخش را آشکار می سازد.
- به نقل از مجمع جهانی اقتصاد، بخش صنعت محرک اصلی رشد، موفقیت و نوآوری کشورها محسوب می شود. این بخش علاوه بر ایجاد ارزش افزوده، بیش از سایر بخش های اقتصاد منجر به ایجاد اشتغال خواهد شد. ارزش افزوده، اشتغال زایی، تحریک نوآوری و پاسخگویی به نیازهای مصرف کنندگان عوامل کلیدی رشد اقتصادی بلندمدت و پایدار هستند. جریان قوی نوآوری در زمینه مواد اولیه، فناوری اطلاعات و فرآیندهای تولید و ساخت، آفرینش فرصت های جدید برای طراحی و ساخت محصولات و خدمات جدید از جمله مواردی است که به واسطه بخش صنعت منجر به رشد اقتصادی کشور خواهد شد.
- بسیاری از مشاغل به طور مستقیم یا غیر مستقیم به صنعت وابسته هستند. بر اساس مطالعه ای که توسط سازمان جهانی نیروی کار در برخی کشورها صورت گرفته است، بخش صنعت طی سال های ۲۰۱۰-۲۰۱۳ به طور متوسط بالاترین سهم نیروی کار را در میان بخش های اقتصادی به خود اختصاص داده است.
- بخش صنعت در تجارت، تحقیق و توسعه و بهره وری سهم قابل توجهی دارد. تحقیقات صورت گرفته توسط موسسه مک کینزی بر روی برخی کشورهای پیشرفته و در حال توسعه نشان می دهد بخش صنعت در سال ۲۰۱۰ سهم ۷۰ درصدی در صادرات و سهم ۷۷ درصدی در تحقیق و توسعه بخش خصوصی داشته است. سهم صنعت در رشد بهره وری کشورهای منتخب نیز ۳۷ درصد برآورد شده است.
- در اقتصادهای پیشرفته، بخش صنعت محرک نوآوری، صادرات و رشد بهره وری است. کشورهای در حال توسعه نیز از محل تقاضا برای کالاهای صنعتی و اهمیت آنها به لحاظ مشارکت در زنجیره تامین محرک رشد اقتصاد جهانی به شمار می روند. نگاهی به آمارهای بانک مرکزی ایران نیز نشان می دهد در سال های اخیر، بخش های صنعت (ساخت) و معدن در مجموع حدود ۱۸ درصد از اقتصاد کشور را تشکیل داده اند.
- ارتباط بالایی که بین بخش صنعت و معدن و سایر بخش های اقتصاد وجود دارد، اهمیت این بخش را بیش از پیش آشکار می سازد. ارتباطات بخش های مختلف صنعتی و معدنی با سایر بخش های اقتصادی از جمله کشاورزی، نفت و انرژی و ساختمان سبب شده است تا قلمرو فعالیت بخش صنعت و اثرگذاری آن فراتر از بخش صنعت و معدن باشد. علاوه بر این، امکان به کارگیری بیشتر فعالیت های بخش خدمات به عنوان داده در بخش صنعت وجود خواهد داشت. به عنوان مثال؛ آمارها نشان می دهد بیش از ۳۴ درصد از اشتغال صنعتی کشورها مربوط به فعالیت های خدماتی در سال ۲۰۱۲ بوده است.
- تحقیقات نشان می دهد اقتصادهایی که رشد سریع تری را تجربه کرده اند، دارای رشد صنعتی سریعی نیز بوده اند و تجارت خود را در زمینه کالاهای صنعتی هدایت کرده اند که خود موجب رشد اقتصادی بیشتری شده است. این امر از تغییر ساختاری ناشی شده است که به معنای انتقال منابع از بخش های کم بهره ور به بخش های با بهره وری بالاتر است

^۱ منظور از صنعت در این گزارش صنعت ساخت یا Manufacture است. گروه صنعت می تواند ساختمان، حمل و نقل و غیره را نیز دربرگیرد که در این گزارش مدنظر نمی باشد.

معاونت بررسی های اقتصادی

و محرک اصلی رشد اقتصادی محسوب می شود. در اغلب موارد بخش صنعت هدایتگر فعالیت های با بهره وری بالاست. رشد اقتصادی، زمانی محدود می شود که انتقال منابع کار و سرمایه از بخش های با بهره وری پایین به بخش های با بهره وری بالا شکست می خورد.

• اگرچه راهکارهای موجود برای رشد پایدار هر یک از کشورها متناسب با بخش صنعت و موقعیت کشورها متفاوت است، اما سیاست های عمومی اثربخش و رایج که منجر به نرخ رشد پایدار از طریق صنعت می شوند، عبارتند از:

- **توسعه بخش خصوصی مبتنی بر اصل رقابت در بازار:** تنظیم قواعد و مقررات بر اساس منطق بازار، رقابت و توسعه بازار محیط کسب و کاری ایجاد می کند که انگیزه های کارآفرینی به همراه خواهد داشت. چنین محیطی ورود دانش و حداکثرسازی فرصت های سرمایه گذاری را میسر خواهد ساخت.

- **دسترسی آزاد به بازارهای بین المللی:** امکان دسترسی به بازارهای بین المللی از یک سو، به منظور دست یابی به تکنولوژی های جدید و از سوی دیگر از حیث سهولت صادرات / صادرات دارای اهمیت است. علاوه بر این، دسترسی به سرمایه های خارجی و تجهیز سرمایه داخلی را نیز میسر می سازد.

- **باز تعریف نقش دولت در حفظ و حراست از حقوق مالکیت**

- **ایجاد شرایط مساعد در سطح اقتصاد کلان با ایجاد ثبات در نرخ تورم و بودجه متوازن و تنظیم جریان درآمدی به اقتصاد**

- **تامین زیرساخت ها:** زیرساخت های توسعه یافته شامل سیستم های ارتباطات و حمل و نقل دسترسی به بازارها را امکان پذیر می سازد.

- **تقویت رابطه بنگاه با نظام تصمیم گیری سازگار با اهداف توسعه صنعتی**

- **نیروی انسانی توانمند:** نیروی کار شایسته، متنوع و ماهر که توانایی پاسخگویی به تقاضای موجود در اقتصاد را داشته باشد، لازمه دست یابی به رشدی پایدار است. چنانچه شرایط باثبات اقتصادی در کشور حاکم شود و بازار رقابتی ایجاد گردد، الزامات بنگاه ها تغییر خواهد کرد و تمایل به جذب و نگهداشت نیروی کار تحصیل کرده در آنها افزایش خواهد یافت.

- **برابری فرصت ها:** محیط اقتصادی و اجتماعی که فرصت های برابر برای زنان و مردان فراهم می کند.

- **تحرك پویای بخش صنعت:** پیگیری برای رفع تحریم ها مستلزم تحرك پویا و مستمر در بخش صنعت است. تحرك این بخش نیز علاوه بر موارد ذکر شده با پیوستن به زنجیره ارزش جهانی تقویت خواهد شد. در شرایط اشباع بازار برخی تولیدات صنعتی و تکمیل تقاضای داخلی، پیوستن به به زنجیره ارزش جهانی و توسعه صادرات ضروری به نظر می رسد. در چارچوب زنجیره های ارزش جهانی، بنگاه های صنعتی می توانند با به کارگیری تکنیک های صحیح ارتقا و بهبود در فرایند تولید و همچنین بهبود در عملیات، انتظار افزایش ارزش مضاعف و کسب مزیت رقابتی را داشته باشند.

- **تنوع سازی و تخصصی کردن تولیدات صنعتی:** تنوع سازی تولیدات صنعتی موجب تنوع بخشی به صادرات صنعتی می شود. ضمن اینکه ساختار متنوع صنعتی، رشد بنگاه های رقابتی را تقویت می کند. بخش صنعت دارای طیف وسیع از فعالیت ها، می تواند ورود و خروج بنگاه های صنعتی را از طریق پشتیبانی ایجاد یا توسعه بنگاه های بهره ورتر و خروج بنگاه های با بهره وری کم، تسهیل کند.

• اقتصاد ایران، در میان کشور های درحال توسعه، جزء معدود کشورهایی است که در سال های دهه ۶۰ میلادی، صنعتی شدن را در دستور کار قرار داد. از آن زمان تاکنون، اقدامات زیادی از قبیل تاسیس نهادهای مختلف پشتیبان و

معاونت بررسی های اقتصادی

صرف منابع قابل توجه مالی برای ایجاد واحد های صنعتی بزرگ، صورت گرفته است. گزینه های پیش رو برای توسعه صنعتی کشور طی این سال ها بسیار محدود شده اند؛ طوری که یک پارادایم واحد توسعه تشکیل شده است. در این پارادایم، چگونگی تعامل با جهان، نقش بخش خصوصی و نقش دولت در حد جهت گیری مشخص شده است. طی ۵ دهه گذشته تمام اجزای صنعتی شدن مانند قطعات یک پازل طی ادوار مختلف و بنا به تشخیص تصمیم گیرندگان به طور مجزا در کشور ایجاد شده اند اما این اجزا تحت یک فرایند تکاملی در کنار هم قرار نگرفته اند. موضوع هنگامی پیچیده تر می شود که کشوری در یک مسیر توسعه پیش رفته باشد و لزوماً مسیر انتخاب شده با واقعیات و ملزومات آن کشور در تطابق نباشد.

وضعیت بخش صنعت در جهان

- روند نزولی رشد تولیدات صنعتی جهان که از فصل دوم سال ۲۰۱۴ آغاز شده، تاکنون ادامه داشته است. در تازه ترین گزارش سازمان یونیدو، دلایل روند اخیر ترکیبی از عوامل تقویت کننده و تضعیف کننده مانند کاهش شتابان قیمت نفت، کاهش معنادار ارزش یورو، افزایش قابل توجه ارزش دلار، تداوم رکود در چین، عدم اطمینان بازار اروپا و جغرافیای سیاسی ذکر شده است.
- در فصل نخست سال ۲۰۱۵، تولید صنعتی جهان به طور متوسط با ۲,۸ درصد رشد نسبت به مدت مشابه سال قبل همراه بوده است. با توجه به اینکه فصل نخست ۲۰۱۵ تقریباً متقارن با فصل چهارم سال ۱۳۹۳ می باشد، چنانچه این دو بازه زمانی را متناظر با یکدیگر در نظر بگیریم، رشد صنعتی ایران در این مدت برابر با ۹,۷ بوده که بیش از متوسط رشد جهانی صنعت ساخت در فصل نخست ۲۰۱۵ است.
- رشد تولیدات صنعتی کشورهای صنعتی شده در فصل اول سال ۲۰۱۵، ۱,۳ درصد بوده است که نسبت به رشد فصل چهارم ۲۰۱۴ (۱,۹ درصد نسبت به فصل مشابه سال قبل)، کاهش یافته است. این روند ناشی از کاهش تولید صنعتی کشورهای ایالات متحده امریکا و برخی اقتصادهای شرق آسیا مانند ژاپن و جمهوری کره می باشد.
- تولید صنعتی کشورهای درحال توسعه و صنعتی شده نوظهور از ۶,۴ درصد در فصل چهارم سال ۲۰۱۴ (نسبت به مدت مشابه سال قبل) به ۵,۳ درصد در فصل نخست ۲۰۱۵ کاهش یافته است. تداوم رکود بازار چین و کاهش سرعت رشد اقتصادهای صنعتی نوظهور به خصوص امریکای لاتین از جمله عوامل نرخ رشد پایین در این کشورها محسوب می شوند.
- در میان گروه های صنعتی، بالاترین رشد طی فصل نخست ۲۰۱۵ مربوط به گروه سایر تجهیزات حمل و نقل با رشد ۸,۴ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل می باشد. گروه چاپ و نشر با رشد منفی ۰,۵ درصدی کمترین رشد را در میان رشته فعالیت های صنعتی داشته است.
- اقتصادهای درحال توسعه و صنعتی شده نوظهور در تمامی گروه های صنعتی رشد مثبت را طی فصل نخست ۲۰۱۵ تجربه کرده اند. این کشورها در صنایعی مانند تولید مواد غذایی و نوشیدنی ها، پوشاک و چرم بر کشورهای توسعه یافته چیره شده اند.
- کشورهای توسعه یافته نیز اغلب در صنایع با تکنولوژی بالا مانند صنایع شیمیایی، تولید ابزار پزشکی و ساخت وسایل نقلیه موتوری رشد نسبتاً بالاتری داشته اند.

وضعیت بخش صنعت در ایران

ارزش افزوده

- بر اساس برآوردهای بانک مرکزی ج.ا.ا، رشد تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۹۳ (بر اساس قیمت های ثابت سال ۱۳۸۳)، معادل ۳ درصد بوده است. در میان فعالیت های اقتصادی، بخش های صنعت و معدن با سهم ۱,۲ واحد درصدی از رشد تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۹۳، یکی از مهم ترین بخش های اقتصادی کشور محسوب می شوند.
- مجموع ارزش افزوده بخش های صنعت و معدن در سال ۱۳۹۳ (بر اساس قیمت های ثابت سال ۱۳۸۳)، معادل ۳۶,۲ هزار میلیارد تومان برآورد شده که نسبت به سال پیش از آن تقریباً ۷ درصد رشد داشته است. این دو بخش تقریباً ۱۸ درصد تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۹۳ را تشکیل داده اند.
- ارزش افزوده بخش معدن در سال ۱۳۹۳ با رشد ۹,۸ درصدی همراه بوه است. این بخش که ۱,۲ درصد از تولید ناخالص داخلی این سال را تشکیل می دهد، ۰,۱ واحد درصد در رشد اقتصادی سال ۱۳۹۳ سهم داشته است.
- ارزش افزوده بخش صنعت نیز در سال ۱۳۹۳ با رشد ۶,۷ درصدی همراه بوده و ۱۶,۵ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را دربر گرفته است. بخش صنعت با سهم ۱,۱ واحد درصدی از رشد ۳ درصدی تولید ناخالص داخلی (به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳)، عامل مسلط در رشد اقتصادی سال ۱۳۹۳ به شمار می رود.
- شاخص کل تولید کارگاه های بزرگ صنعتی کشور در سال ۱۳۹۳ (بر مبنای سال پایه ۱۳۹۰) به عدد ۹۲,۹ رسیده که در مقایسه با سال ۱۳۹۲ معادل ۶,۷ درصد افزایش یافته است. در میان گروه های مهم صنعتی که بیش از ۸۳ درصد ارزش افزوده کارگاه های بزرگ صنعتی را تشکیل می دهند، تنها در گروه "صنایع تولید محصولات کانی غیرفلزی (شامل سیمان، کاشی و ...)" کاهش ۲,۷ درصدی شاخص تولید در سال ۱۳۹۳ مشاهده می شود.
- در سال ۱۳۹۳، در میان ۲۴ گروه عمده کارگاه های بزرگ صنعتی، شاخص ۱۴ گروه صنعتی نسبت به سال قبل رشد مثبت داشته است که مهم ترین آنها شاخص تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر با رشد ۵۱,۲ درصدی می باشد.
- شاخص تولید ۱۰ گروه صنعتی دیگر نیز در سال ۱۳۹۳ نسبت به سال قبل از آن، کاهش یافته است. بیشترین کاهش متعلق به گروه "صنایع تولید محصولات از توتون و تنباکو (سیگار)" با کاهش ۴۰,۲ درصدی است.

تجارت

- آمارهای سازمان تجارت جهانی گویای استمرار روند منفی تراز تجاری محصولات صنعتی ایران است. در سال ۲۰۱۳، صادرات محصولات صنعتی ایران تقریباً ۱۷ میلیارد دلار برآورد شده است و نتوانسته واردات ۲۹ میلیارد دلاری این محصولات را پوشش دهد و منجر به تراز تجاری منفی ۲ میلیارد دلار در سال مذکور شده است. شایان ذکر است اگرچه تراز تجاری محصولات صنعتی ایران همچنان منفی می باشد، اما روند تراز بازرگانی صنعتی نشان می دهد از سال ۲۰۱۱ تاکنون، از میزان منفی بودن آن کاسته شده است و انتظار می رود به سمت صفر میل نماید.
- سهم صادرات صنعتی ایران از مجموع صادرات صنعتی جهان در سال ۲۰۱۳ معادل ۰,۱۴ درصد بوده که نسبت به سال ۲۰۱۲ (۰,۱۵ درصد) کاهش یافته است، اما آمارهای سازمان تجارت جهانی در مجموع گویای روند صعودی سهم ایران از صادرات صنعتی جهان طی سال های ۲۰۱۲-۲۰۰۴ می باشد.
- مطابق آمارهای سازمان تجارت جهانی، سهم صادرات صنعتی از کل صادرات کالایی ایران در سال ۲۰۱۳، ۲۰,۷ درصد بوده که نسبت به سهم ۱۷ درصدی سال ۲۰۱۲ افزایش یافته است.

معاونت بررسی های اقتصادی

- سهم ایران از واردات صنعتی جهان نیز از سال ۲۰۰۹ تا کنون روند نزولی را دنبال کرده؛ به طوری که از ۰,۳۹ درصد در سال ۲۰۰۹ به ۰,۲۳ درصد در سال ۲۰۱۳ رسیده است. واردات محصولات صنعتی ایران در سال ۲۰۱۳، معادل ۲۸,۹ میلیارد دلار بوده که نسبت به سال پیش از آن ۱۹ درصد کاهش یافته است.
- بر اساس گزارش سازمان توسعه تجارت ایران، محصولات صنعتی با سهم ۲۴,۳ درصدی از مجموع صادرات غیر نفتی ایران در سال ۱۳۹۳، بالاترین سهم را در میان بخش های عمده صادراتی کشور به خود اختصاص داده اند. آمارهای این سازمان گویای صادرات ۱۴,۹ میلیون دلاری محصولات صنعتی در سال ۱۳۹۳ می باشد که نسبت به سال پیش از آن ۰,۴ درصد کاهش یافته است. با توجه به رشد ۲ درصدی وزن کالاهای صنعتی صادراتی طی بازه زمانی مذکور، به نظر می رسد کاهش مقدار ارزشی صادرات صنعتی در سال ۱۳۹۳ ناشی از کاهش متوسط قیمت صادراتی یک واحد کالای صنعتی بوده است.
- صادرات صنعتی کشور طی دو ماهه نخست سال ۱۳۹۴ نسبت به مدت مشابه سال قبل، به لحاظ ۱۱ درصد رشد داشته و از ۱,۹ میلیارد دلار به ۲,۱ میلیارد دلار رسیده است. این گروه با سهم ۲۷,۵ درصدی از مجموع صادرات طی بازه زمانی مذکور، بعد از محصولات پتروشیمی و میعانات گازی بالاترین سهم را به خود اختصاص داده است.

بهره وری

- بهره وری نیروی کار بخش صنعت در سال ۱۳۹۲ (بر اساس قیمت های ثابت سال ۱۳۸۳)، معادل ۸۷,۲ میلیون ریال به ازای هر نفر بوده که نسبت به سال ۱۳۹۱، تقریباً ۱۰ درصد کاهش داشته است. بالاترین بهره وری نیروی کار صنعت کشور (۱۰۷ میلیون ریال به ازای هر نفر) مربوط به سال ۱۳۹۰ می باشد. آمارها نشان می دهد بهره وری نیروی کار صنعت در اغلب سال ها از بهره وری نیروی کار کل اقتصاد کمتر بوده است. بنابر آخرین آمارهای موجود، بهره وری نیروی کار کل اقتصاد در سال ۱۳۹۲، برابر ۹۲,۴ میلیون ریال به ازای هر نفر می باشد که از بهره وری نیروی کار صنعت در این سال (۸۷,۲ میلیون ریال به ازای هر نفر) بالاتر است.
- بهره وری سرمایه بخش صنعت در سال ۱۳۹۱ (بر اساس قیمت های ثابت سال ۱۳۸۳)، معادل ۰,۴۳۶ بوده که نسبت به سال ۱۳۹۰، حدود ۷ درصد کاهش یافته است. بهره وری سرمایه بخش صنعت تقریباً دو برابر بهره وری سرمایه کل اقتصاد (۰,۲۵۳) می باشد.

پروانه های بهره برداری

- بر اساس آخرین گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت، طی یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۳، در مجموع ۲۸۳۲ پروانه بهره برداری صادر گردیده که نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۱۸,۱ درصد رشد داشته است. بیشترین واحد جدید به بهره برداری رسیده در بازه زمانی مذکور مربوط به رشته فعالیت "سایر محصولات کانی غیرفلزی" (۴۰۶ فقره) می باشد.
- میزان سرمایه گذاری محقق شده بر اساس پروانه های بهره برداری صادره طی یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۳، معادل ۷,۶ میلیارد تومان بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۰,۳ درصد کاهش یافته است. بیش از ۳۵ درصد از سرمایه گذاری ها در این مدت به ترتیب متعلق به گروه های "سایر محصولات کانی غیر فلزی"، "ساخت کاغذ و محصولات کاغذی" و "محصولات غذایی و آشامیدنی ها" بوده است.
- آمار پروانه های بهره برداری صادر شده نشان می دهد علی رغم افزایش تعداد پروانه های بهره برداری صادر شده طی یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۳، میزان اشتغال ایجاد شده نسبت به مدت مشابه سال قبل ۰,۲ درصد کاهش یافته است. در میان گروه های صنعتی، رشته فعالیت بازیافت و شکار و فعالیت های وابسته کشاورزی بیشترین رشد اشتغال را در این

معاونت بررسی های اقتصادی

مدت تجربه کرده اند. اگرچه میزان اشتغال زایی فعالیت های صنعتی جدید نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش یافته، اما بر اساس آمارهای منتشر شده، سرمایه گذاری تحقق یافته به ازای هر نفر شاغل همچنان مقداری ثابت (۱,۷ میلیون ریال به ازای هر نفر) می باشد.

• از مجموع ۸۷۳۱۸ طرح در دست اجرا تا پایان بهمن ماه سال ۱۳۹۳، تنها ۸,۷ درصد طرح ها (۷۶۲۲ فقره) بیش از ۶۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته اند. بیش از ۸۹ درصد طرح های با پیشرفت فیزیکی بالای ۶۰ درصد مربوط به طرح های کمتر از ۵۰ نفر کارکن می شود. در میان گروه های صنعتی، رشته فعالیت های "سایر محصولات کانی غیر فلزی" و "محصولات غذایی و آشامیدنی ها" بیشترین پیشرفت فیزیکی را داشته اند.

عاطفه قاسمیان

تیرماه ۱۳۹۴